

AKSIYADORLIK JAMIYATLARI FAOLIYATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Abdullayev Diyorbek Botirovich
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

O‘zbekistonda mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning asosiy negizini mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va uni xususiylashtrish tashkil etadi. Uning maqsadi - bozor iqtisodiyotining vujudga kelishi uchun zarur bo‘lgan asosiy sharoitlarni yaratish (xususiy mulk institutini shakillantirish, iqtisodiy va huquqiy bazani hamda ularsiz iqtisodiyotning xususiy sektori faoliyat ko‘rsata olmaydigan institutsional tuzilmalarni barpo etish)dan iborat.

Aksiyadorlik jamiyatlari bugungi kunda mamlakat iqtisodiyotining ko‘plab sohalorida yetakchi mavqeni egallagani holda, keng tarqalgan, boshqaruv, kuzatuv va ijro organlari orqali korporativ munosabatlarga faol kirishadigan yuridik shaxslar hisoblanadi. Aksiyadorlik jamiyatlari dastlab XVII asrda Yevropada dengiz orqali savdo-sotiq sohasida faoliyat yuritgan mulkdorlar o‘rtasida tashkil etilgan. Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatiga doir huquqiy normalar ilk bor 1808 yilda Frantsiya savdo kodeksida belgilangan.

Aksiyadorlik jamiyatlarining faoliyatining samaradorligini oshirishning bugungi kundagi dolzarbligi juda muhimdir. Bugungi dunyoda biznes modellari va tizimlar tez-tez o‘zgarib turibdi. Shu sababli, samaradorlikning oshirilishi, aksiyadorlik jamiyatlarining yanada rivojlanishi va moliyaviy natijalarini oshiradi. Bu uchun innovatsiyalar va eng yaxshi amaliyotlarni qo‘llash muhimdir.

Hozirgi globallashuv jarayonlarida aksiyadorlik jamiyatlarining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu esa raqobatbardoshlikni oshirish, xalqaro integratsiyani oshirish hamda milliy iqtisodiyotni rivojlantirish uchun samarali hisoblanadi. Jumladan, mamlakatimizda aksiyadorlik jamiyatlarida samarali boshqaruv tizimini tashkil etishda korporativ boshqaruvni takomillashtirish yo‘llari hamda standartlarini kiritishda rag‘batlantirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Shu sababli, iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida korxonalarda korporativ boshqaruv tizimini tashkil etish va shu bilan birgalikda takomillashtirish tizimini o‘rganish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Respublikamizda korporativ tuzilmalarning eng keng tarqalgan turlaridan biri sifatida aksiyadorlik jamiyatlari keltiradigan bo‘lsak, 2017-yil 1-yanvar holatiga respublikamizda faoliyat ko‘rsatayotgan aksiyadorlik jamiyatlari soni 659 tani tashkil etgan bo‘lsa, keying yillarda ularning soni 613 gacha qisqargan bo‘lib, buning sababi sifatida aksiyadorlik jamiyatlari soni pasayishiga qo‘yilgan talablar yuqoriligini ko‘rsatish mumkin. Shuningdek samarasiz ishlayotgan aksiyadorlik jamiyatlarining tugatilayotganligi bilan izohlashimiz mumkin.

Bundan tashqari O'zbekistonda 2022-yilning 1-avgust holatiga ko'ra jami faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar va tashkilotlar (fermer va dehqon xo'jaliklarisiz) soni 565 982 tani tashkil etgan.

Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati samaradorligini oshirish va korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirishning bir qancha usullari mavjud:

1. Shaffoflik yaxshilandi. Shaffof va ochiq boshqaruv tizimini yaratish va qo'llab-quvvatlash, shu jumladan moliyaviy holat, faoliyat natijalari va qabul qilingan qarorlar to'g'risidagi ma'lumotlarni jamoatchilikka oshkor qilish. Bu aksiyadorlar va investorlarga risklarni adekvat baholash va asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

2. Mas'uliyatni oshirish. Aktsiyadorlar strategik qarorlar qabul qilish va kompaniya faoliyatini nazorat qilishda ta'sir o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bunga aktsiyadorlarning huquqlarini, shu jumladan umumiy yig'ilishlarda ovoz berish, direktorlarni saylash va boshqaruvni kuchaytirish orqali erishish mumkin.

3. Turli xil, mustaqil direktorlar kengashi. Menejment faoliyatini, qonunlar va axloqiy me'yorlarga rioya etilishini muntazam ravishda baholaydigan va nazorat qiladigan malakali mustaqil direktorlar mavjudligini ta'minlash uchun direktorni tayinlash tizimiga o'zgartirishlar kiritildi.

4. Rag'batlantirish va mukofotlash tizimini ishlab chiqish. Aktsiyadorlar, menejerlar va xodimlarni jamiyat maqsadlariga erishish va aktsiyadorlar qiymatini yaratishga undaydigan rag'batlantirish va mukofotlash tizimini yaratish.

5. Hisob va nazoratni takomillashtirish. Moliyaviy natijalarni yanada aniq va ishonchli monitoring qilish, risklarni boshqarish va strategik rejalar bajarilishini nazorat qilish imkonini beradigan buxgalteriya hisobi va nazorat tizimini ishlab chiqish va takomillashtirish.

6. Korporativ madaniyatni rivojlantirish. Axloq, mas'uliyat va kompaniya faoliyatining ijtimoiy va ekologik jihatlariga hurmat tamoyillariga asoslangan korporativ madaniyatni yaratish va rivojlantirish.

7. Aksiyadorlar va investorlar bilan hamkorlikni kuchaytirish. Aktsiyadorlar va investorlar bilan muntazam va ochiq muloqot qilish, umumiy yig'ilishlarni o'tkazish, ma'lumot va hisobotlarni ochiq va tushunarli shaklda taqdim etish.

8. O'qitish va rivojlantirish. Korporativ boshqaruv sohasidagi xodimlarning malakasini oshirish va rivojlantirish, ular o'z vazifalarini yanada samarali bajarishlari va aksiyadorlar manfaatlarini yo'lida ishlashlari uchun.

Ushbu yo'llardan foydalanish aksiyadorlik jamiyatlari va ularning korporativ boshqaruv tizimlarining yanada samarali bo'lishiga va barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlariga javob berishiga yordam beradi.